

AZ ÜKUNOKA JELENTÉSE

BORDÁS GYŐZŐ

*Mondjam tovább, ne mondjam? Tizenkét száz vitéz
Jött ellenök csatára, mind győzni, halni kész.
De kedvöket ezek fenn sok sebben előlék . . .
Nem volt egy percnyi béke, csak vér folyott elég.*

(Nibelung-ének, Szász Károly ford.)

Kellő tisztelettel illene beszélni és emlékezni a negyvennyolcra. Érzem, tudom, és mi tagadás, szinte kötelességemnek is tartom. Hacsak nem akarok szentségtörő lenni. Az pedig miért lennék. Okom sincs rá. De valahányszor belegondolok ebbe a témába, és illemtudóan teleszívom a tudómet, hogy, no, aztán, hajrá – mint most is, e végső nekirugaszkodáskor – valahogy nem megy. Pedig mi sem volna egyszerűbb, mint beleélni magamat a nagy-nagy szabadság delíriumába, s máris áradhatnának a mondatok, szabad az út, le is, föl is, csapongani is lehetne a történelem nemcsak elmúlt másfél évszázadában, hanem visszamenőleg, akár Krisztus urunk születésének időszakáig is, mert mindig is volt igazság és igazságtalanság, szabadság és gyűlölet, és vér is folyt, jogosan és jogtalanul egyaránt. Az élet és a halál, a kezdő- és a végpont között pedig szabadon lehet mozogni és csapongani. Ugyan ki kérdezné az ünnep fennköltségének pillanatában, hogy vajon mit is mondott a tóztot tartó szónok. Hát, csak szépeket és jókat. Szóval, a közhelyáradat mentsvára lehetne egy ilyen, nevezzük esszének a műfajt, amelyből máris van, s lesz is bizonyára többtucatnyi.

E sorok írója pedig még abban a kegyben is részesült, hogy kereken száz évvel fiatalabb az ünnepelt forradalomnál, s egyidős ama bizonyos itthoni, ugyancsak történelminek nevezhető eseménnyel, amelyről – s innentől enged-

tessék meg némi személyeskedés is –, Kossa János, alias Keck Zsigmond tudna, szegény, igazán mesélni, ha élne, ki utolsónak tért vissza a „szigetlakók” közül, s kinek emléke halála után ennyi évvel, azért tolul elém, mert éppen az ő nyelvűvel írásait kutatgatom, keresgetem, míg szorítanak e leadási határidők, s jut eszembe, hogyan óvott s intett a *muszáj* állítmányi névszó használatától, mondván, hogy az szülővároskám magyar–német keveréknyelvének káros lecsapódásaként ragadt belém. Azóta is mindig összerezzenek, ha szövegeim valamelyikébe odakívánkozik az a fránya *muszáj*, mert poraiban sem szeretném megbántani egykori tanítómesteremet. De most is, bármennyire is ünnepi a hangulat, ki kell/*muszáj* mondani azt, amit az ember hallott, olvasott s a bőrén is érez.

Mivel nem vagyok történész, nyilván csak élményeimről szólhatok. Arról például, hogy vak nagybátyám mindig *fényesnek* nevezte a negyvennyolcat, s betéve idézte Kossuth beszédeinek részleteit, és visszafelé is görgette a *Nemzeti dal* sorait, egészen addig, hogy szülővárosom öreg értelmiségei sohasem áhítottak a negyvennyolcas kokárdák iránt.

Annak idején, az egyetemen az íróként Lőrinc Péter néven ismert dr. Löbl Árpád tanította nekünk a nemzeti történelmet (éppen száz évvel ezelőtt született, illik hát tisztelettel adóznunk emlékének), s ő, az első órák egyikén világosan kifejtette, hogy nekünk, filoszoknak, a történelmi eseményeket csak az első világháborúig fogja követni, mondván, a többi még nem történelem. Hanem mi? – kérdeztünk rá naivan. – Politika – mondta. S igaza volt Löbl tanár úrnak, máig hálás vagyok neki ezért a felvilágosításért, azzal a megköttéssel, hogy ma már tudom, a szerénysége diktálta eme megnyilatkozását. Hát nem tép még ma is sebeket egy-egy Mária Terézia adományozta kiváltságlevél, s nem vita tárgya II. József pátensteveleinek egyike-másika.

Ki kinek, mikor, mennyit? Ki mellett, s ki ellen, kinek többet, és kinek kevesebbet? Ha a németeknek, akkor nekünk magyaroknak meg a szerbeknek, ha a szerbeknek, akkor nekünk magyaroknak és németeknek . . .

S aztán minderre jött a negyvennyolc. Amelyből, ugye, nem engedünk, azóta sem. Pedig ezek az események már annyira karnyújtásnyira vannak, hogy résztvevőit negyedéziglen családfánkban is megtalálhatjuk, ük- és dédöregapáinkat név szerint is említik a dokumentumok. Hogy mennyire volt mind-ebben *dicső* szerepük, nem tudom, de már csak annak kellett lenniük. Ha felütöm kisvárosunk, mondjuk, 1912-ben megjelent Almanachját, amely dokumentálja is a főhadiszállásokat, olyannyira pontosítva a dolgokat, hogy „a gimnázium háta melletti telken” a „Wagner jegyző úr udvarában”, meg a Schossberger-féle szálláson . . . mindent elhiszek. S való igaz, hogy negyvennyolc júliusában előbb Bechtold ütötte föl sátrait itt a Ferenc-csatorna zsilipjénél (kettőszázötven esztendeje született a számomra minden hadvezérnél, grófnál

és tábornoknál is dicsőbb Kiss József, a csatornaépítő, jut eszembe a sok évforduló emlegetése kapcsán e dátum is, nagyrabecsülésünk jeléül írjuk ide a fontos dátumot: született 1748. március 19-én), amellyel – írja az almanachi szerző, Szász Ferenc egykori gimnáziumi tanár „megkezdődött a nevezetes szerep, mely a szabadságharc alatt Verbásznak jutott. És ez a szerep nagyon előkelő, mert ezután a bácskai hadakozásnak egyenesen a célpontja lett”.

Igaza van Szász tanár úrnak is, a lelkes helytörténésznek, aki gyerekként még láthatta is az elviharzó lovaskatonák felvert port, csakhogy kinek és miért kellett egy ilyen célpont?

– Bár ne lett volna – tette a helyére a dolgokat jóval-jóval később Tessényi doktor úr, akinek már a nagyapja negyvennyolcas sebesülteket gyógyított, jobbára sikertelenül.

– Kiknek a bőrére és minek az árán történt mindez? – tette fel néha, inkább csak úgy önmagának a történelem e tiszteletlenségi kérdését.

Vagy ne ereszkedjünk ilyen mélyre? – kérdezem ma is. Hiszen ama dicső szerep, amely városkánkknak jutott, már a szenttamási és az óbecsei véres események után következett be. S milyen hatalmat adott akkorra a bécsi kamarilla a horvát bánnak, Jelačićnak, s miről döntött a Rajačič vezette május 13-ai karlócai nemzeti kongresszus?

S csak azután következik bizonyos Szentgyörgyi és Knézy alispán pánikos levélváltása, minek utána maga Károlyi István gróf jelenik meg a maga jász- és pestmegyei csapataival, majd nem más, mint maga a hadügyminiszter Mészáros Lázár is, hogy bevegye a szomszédos községet, akinek viszont nem engedelmeskedik a jobbára idegen ajkú tisztikar. Értem, nem megy. A dicső szerepben sem. Aztán Mészáros után jön Esterházy gróf is (nyilván Pál-Antalról van szó), akit az árulástól vidéki történetírónk, egyébként adataiban aligha elmarasztaló pontossággal leírt adatai szerint – „csak a híres Lenkey, gróf Vécsei és Bandisz bátor fellépése mentette meg”.

Alig egy fél évre itt van már maga Perczel Mór kormánybiztos is, akit a helyi köztudat máig nagy tisztelettel emleget, arról már kevesebbet tudván, hogy hírnevét elsősorban a pákozdi és az ozorai győzelmével alapozta meg – míg erre felénk, délen – legalábbis a történész Eckhart Ferenc szerint, kinek alapján Löbl Árpád bennünket tanított – váltakozó szerencséivel küzd, s ha jól értem, amolyan veni, vidi, vici alapon jön és dicsőségesen távozik, kizavarván az itteni evangélikus parochián megszállt Jelačićot is. S ennek a csatának már legendája is van. Ugyanis itt a paplakban kért és kapott a község áruló előljáróitól jó lovakat és ifjakat, s azok vezették ama nevezetes hegyesi mezőre – amelyről talán Németh István tudna többet mondani –, ahol úgy megugrasztották, hogy „meg sem mertek állani Kátyig pihenőre”. S ekkor jutott kifejezésre egy helybéli vitéz is, nevezetesen Keiper Péter tüzemester, akinek feladata egyéb-

ként a zsilip megvédése volt, abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy ha felrobbantják, az egész vidéket elönti a víz, s minden a Kiss József előtti állapotokra tér vissza. Nos, ez a Keiper nevű hazánkfia arról is gondoskodott, hogy a megfutamodni kényszerülő Jelačićékat (honnan máshonnan, mint Kiss József máig is ott álló síremlékének a tövéből) oldaltűzben részesítse, hogy „menekülése a takarodó illő szép zenekíséretében történhessék”, s hogy „teljesen elfeledje beszólani iménti gazdájához búcsúszóra”.

Regénybe is illő a történet, vétek lett volna nem megírni, mint ahogyan azt a szende helytörténeti megállapítást is, miszerint „ismerve a dolgok történetét, önkéntelenül a Nibelungok hősei jutnak az ember eszébe, s lehetetlen elfojtani a meghatottságot látva, hogy Attila és Gunther unokái itt kibékülve mint küzdenek egymásért és egymás mellett”.

Valóban zsebkendőre volna szükségünk, ha az élet nem faragott volna keményebbre bennünket, s ha a történelemben némi fogódzóul nem a jó, öreg Eckhartot vennénk kézbe. „Az összmonarchia kebelén belül a germanizálás és a centralizálás a kormány a forradalom alatti szövetségeseit is elidegenítette tőle. Horvátország is, amely oly nagy szolgálatokat tett, elvesztette önkormányzatát, az országgyűlést és a megyei önkormányzatot ott éppúgy megszüntették, a német nyelvet éppúgy behozták, mint Magyarországon. A délszláv tervek megvalósításáról, illyr birodalom felállításáról többé szó sem lehetett. Erdélyben a románok kívánsága, akik az összes románokat egyesítő tartományban akartak volna nemzeti közigazgatást, csak kívánság maradt . . . Még a szászok is elvesztették régi, 1848 előtt sohasem zavart önkormányzatukat és kiváltságaikat.”

Így Eckhart Ferenc bölcsen és okosan, tudósszemmel. Mi pedig eufóriával, érzelmeiktől fűtve és néha diadalittasan ünnepelünk, holott az akkor kezdődő és, sajnos, sokszor megismétlődő egymásnak szegülésünk véres gyökereit és a magunkra hagyatottságunk kínos árvaságát is ezekben az eseményekben (is) kell keresnünk.